

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ТЕРИТОРІЙ І РЕСУРСІВ У РЕКРЕАЦІЙНИХ ЦІЛЯХ

LEGAL REGULATION OF TERRITORIES AND RESOURCES USAGE FOR RECREATIONAL PURPOSES

Марич Х.М., к.ю.н.,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Національний університет «Львівська політехніка»

Про потреби населення в організованих територіях для відпочинку почали говорити ще у середині минулого століття. Важливим фактором, що дає можливість визначити найоптимальніший спосіб використання та саме призначення території, є і наявність рекреаційних ресурсів. Сьогодні в умовах урбанізації попит на відпочинок на природі постійно зростає, тому залишається актуальним питання забезпечення раціонального використання рекреаційних територій і рекреаційних ресурсів.

Функціонування сфери рекреації залежить від низки соціальних, економічних, природних чинників, а також належного правового забезпечення рекреаційної діяльності.

Сьогодні законодавство України, яке регулює питання використання й охорони рекреаційних територій і рекреаційних ресурсів, знаходиться у стані розвитку та потребує удосконалення, хоч і представлене значною кількістю нормативних актів.

Серед нормативно-правових актів, котрі регулюють відносини у сфері рекреації, слід виділити:

– нормативно-правові акти, що регулюють використання природних об'єктів і ресурсів у рекреаційних цілях (природоресурсні кодекси та закони);

– нормативно-правові акти, які регулюють використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду у рекреаційних цілях (природо-заповідне законодавство);

– нормативно-правові акти, що регулюють використання об'єктів благоустрою у рекреаційних цілях (законодавство про благоустрій населених пунктів).

Для законодавства у сфері рекреації характерні багатозначність і різноманітність дефініцій, що призводить до неоднозначного тлумачення. Природоресурсне законодавство закріплює можливість використання природних об'єктів і ресурсів у рекреаційних цілях, зазвичай у порядку загального та спеціального користування. Специфіка рекреаційного використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду визначається згідно із функціональним зонуванням. Особливістю правового режиму таких зон є те, що на них поширюється правовий режим території, частиною якої вони є.

Загальною вимогою, що закріплена у законодавстві щодо використання рекреаційних територій і рекреаційних ресурсів, є заборона здійснення господарської та іншої діяльності, яка перешкоджає або може перешкоджати використанню їх за призначенням, негативно впливає або може вплинути на їхній природний стан.

Ключові слова: рекреація, рекреаційні території, рекреаційні зони, рекреаційні об'єкти, рекреаційні ресурси, рекреаційна діяльність.

Discussions on the population needs in organized recreation areas have started in the middle of the last century.

The condition to determine the best way to use the territory and its purpose is the availability of recreational resources. Today, in the context of urbanization, the demand for outdoor recreation is constantly growing, so the issue of ensuring the rational use of recreational areas and recreational resources remains relevant.

The functioning of the recreation sphere depends on a number of social, economic, natural factors, as well as the proper legal support of recreational activities.

Today, the legislation of Ukraine regulating the use and protection of recreational areas and recreational resources is under development and needs to be improved, although represented by a significant number of regulations.

The following regulations governing relations in the field of recreation should be noted:

– regulations governing the use of natural objects and resources for recreational purposes (natural resource codes and laws);

– normative-legal acts regulating the use of territories and objects of the nature reserve fund for recreational purposes (nature reserve legislation); and

– normative-legal acts regulating the use landscaping facilities (legislation on the improvement of settlements).

Legislation in the field of recreation is characterized by ambiguity and diversity of definitions, which in turn leads to ambiguous interpretation. At the same time, natural resource legislation establishes the possibility of using natural objects and resources for recreational purposes, usually in the order of general and special use. The specifics of recreational use of territories and objects of the nature reserve fund are determined according to the functional zoning. The peculiarity of the legal regime of such zones is their subjecting to the legal regime of the territory of which they are a part.

A general requirement enshrined in law referred to recreational areas and recreational resources usage is the prohibition of economic and other activities that prevent or may impede their intended use, adversely affect or may affect their natural state.

Key words: recreation, recreational areas, recreational objects, recreational resources, recreational activities.

Постановка проблеми. Інтенсивна діяльність сучасного людства супроводжується значними затратами життєвих сил та енергії, тому невіддільною частиною життя стає відпочинок на лоні природи, що забезпечує фізичне і психологічне відновлення організму. Високий рекреаційний потенціал української природи, зокрема доступність рекреаційних територій і різноманітність природних рекреаційних ресурсів, здатен задовольнити зростаючі потреби суспільства у рекреації, проте досі немає спеціального законодавчого акта, котрий би визначав правовий режим рекреаційних територій, зокрема специфіку правового регулювання їх використання. Сама ж рекреаційна діяльність часто розглядається через призму рекреаційного природокористування або ж заповідної, курортної, туристичної діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Питання правового режиму особливо охоронюваних природних територій, зокрема рекреаційних, досліджували В.І. Андрейцев, Г.І. Балюк, А.Г. Бобкова, А.П. Гетьман, І.І. Каракаш, М.В. Краснова, Н.Р. Малишева, Ю.С. Шемшученко та ін.

Мета статті – на підставі аналізу чинного законодавства України визначити правову специфіку використання рекреаційних територій і рекреаційних ресурсів.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [9] рекреаційні території є складовою частиною єдиної територіальної системи природних територій та об'єктів, які підлягають особливій охороні, що передбачає встановлення спеціального режиму їх охорони

та використання, однак у системі вітчизняного природоохоронного законодавства немає спеціального закону про правовий режим рекреаційних територій, а норми, що закріплюють можливість використання земель і природних ресурсів у рекреаційних цілях, містяться у відповідному законодавстві України.

Так, до категорій земель належать землі рекреаційного призначення, зокрема земельні ділянки зелених зон і зелених насаджень міст та інших населених пунктів, навчально-туристських та екологічних стежок, маркованих трас, земельні ділянки, зайняті територіями будинків відпочинку, пансіонатів, об'єктів фізичної культури та спорту, туристичних баз, кемпінгів, яхт-клубів, стаціонарних і наметових туристично-оздоровчих таборів, будинків рибалок і мисливців, дитячих туристичних станцій, дитячих і спортивних таборів, інших аналогічних об'єктів, а також земельні ділянки, надані для дачного будівництва та спорудження інших об'єктів стаціонарної рекреації. У главі 9 Земельного кодексу України [2] визначено загальні засади їх використання, що ж до спеціального порядку використання земель рекреаційного призначення, то він має визначатися законом.

Рекреаційне призначення та відповідно використання у рекреаційних цілях можуть мати й інші природні об'єкти та природні ресурси, що відображено у природоресурсному законодавстві України. Наприклад, корисні властивості лісів, які належать до лісових ресурсів, відповідно до ст. 74 Лісового кодексу України [3] використовуються для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей і проведення науково-дослідних робіт. У лісах, що використовуються для відпочинку, лісокористувачі повинні здійснювати роботи щодо їх благоустрою. Такими лісами є рекреаційно-оздоровчі ліси, які виконують рекреаційну, санітарно-гігієнічну й оздоровчу функції, використовуються для туризму, зайняття спортом, санаторно-курортного лікування та відпочинку населення. Використання корисних властивостей лісів може здійснюватися у порядку загального та спеціального використання.

Користування водами в оздоровчих, рекреаційних і спортивних цілях здійснюється у порядку загального та спеціального водокористування згідно зі ст. 64 Водного кодексу України [1]. Відповідно до ст. 15 Закону України «Про рослинний світ» [11] використання природних рослинних ресурсів із природоохоронною, рекреаційною, оздоровчою, культурно-освітньою та виховною метою здійснюється у порядку загального використання.

Природоресурсне законодавство України, закріплює можливість використання природних об'єктів і ресурсів у рекреаційних цілях зазвичай у порядку загального та спеціального користування. Для загального та спеціального використання природних ресурсів у рекреаційних цілях характерні ознаки загального та спеціального природокористування. Так, для загального використання природних ресурсів у рекреаційних цілях є характерними зокрема, такі ознаки, як мета – задоволення життєво необхідних рекреаційних потреб, безоплатність, відсутність закріплення природних ресурсів за окремими особами, відсутність дозволів. Використання природних ресурсів у рекреаційних цілях фізичними та юридичними особами на підставі спеціальних дозволів, за плату, для здійснення виробничої та іншої діяльності передбачає спеціальний порядок їх використання.

У рекреаційних цілях можуть використовуватися також території й об'єкти природно-заповідного фонду. Специфіка рекреаційного використання таких територій визначається згідно із функціональним зонуванням. Наприклад, на території біосферних заповідників передбачено створення зони антропогенних ландшафтів, що включає території традиційного землекористування, лісокористування, водокористування, місць поселення, рекре-

ації та інших видів господарської діяльності; на території національних природних парків – зона регульованої рекреації, у межах якої проводяться короткостроковий відпочинок та оздоровлення населення, огляд особливо мальовничих і пам'ятних місць і зона стаціонарної рекреації, призначеної для розміщення готелів, мотелів, кемпінгів, інших об'єктів обслуговування відвідувачів парку; на території зоологічних парків – рекреаційна зона, призначена для організації відпочинку й обслуговування відвідувачів парку (Закон України «Про природно-заповідний фонд України» [10]). Особливістю правового режиму таких зон є те, що на них поширюється правовий режим території, частиною якої вони є.

Загальні засади використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду у рекреаційних цілях визначено у Положенні про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України [4]. Зокрема, різновидами рекреаційної діяльності у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду є відпочинок, екскурсійна діяльність, туристична діяльність, оздоровлення, любительське і спортивне рибальство, любительське і спортивне полювання.

Також серед цілей використання рекреаційних територій та об'єктів виділяють оздоровлення, однак із метою лікування, медичної реабілітації, профілактики захворювань і для рекреації використовується й інший вид природних територій – курорт. Тому слід розмежовувати поняття «рекреаційна територія» і «курорт». Так, для курорту характерні наявність природних лікувальних ресурсів і необхідні для їх експлуатації будівлі та споруди з об'єктами інфраструктури. Для рекреаційної території – це природні оздоровчі ресурси, що використовуються лише для відновлення життєвих сил населення, оздоровлення здорових людей і профілактики у них захворювань. Для рекреаційної території наявність будівель, споруд, об'єктів інфраструктури не є обов'язковою умовою. Якщо ж такі об'єкти є у межах рекреаційної території, вони можуть розміщуватися в межах певної частини такої території, наприклад, у зоні обслуговування відвідувачів. Таким чином, рекреаційні території використовуються лише для цілей загального оздоровлення людей, а такі освоєні території, як курорт, можуть використовуватися і з метою рекреації, в межах курортів можуть виділятися рекреаційні зони.

Основним видом рекреаційного природокористування є відпочинок. Призначена для відпочинку населення відповідно до українського законодавства у сфері благоустрою населених пунктів [7; 6] і рекреаційна зона – організована територія у місті та зеленій зоні, спеціально виділена генеральним планом. Закон України «Про благоустрій населених пунктів» [7] серед об'єктів благоустрою населених пунктів поряд із рекреаційною зоною виділяє й інші об'єкти, також призначені для відпочинку, зокрема парки, лісопарки, сади, сквери. Парк – самостійний архітектурно-організаційний комплекс площею понад 2 га, який виконує санітарно-гігієнічні функції та призначений для короткочасного відпочинку населення. Лісопарк (буферний парк) – лісовий масив з елементами паркового благоустрою для масового відпочинку населення. Сади – упорядковані масиви зелених насаджень площею від 2 до 6 га, призначені для короткочасного відпочинку населення. Сквер – упорядкована й озеленена ділянка площею від 0,02 га до 2,0 га, яка є елементом архітектурно-художнього оформлення населених місць, призначена для короткочасного відпочинку населення [6].

Такі об'єкти відіграють важливу роль у задоволенні рекреаційних потреб населення, адже є найдоступнішими місцями, розрахованими на відвідувачів будь-яких віку та соціального стану. Значення таких територій як місць повсякденного і періодичного масового відпочинку постійно зростає в умовах урбанізації, однак нормативно-правова

багатогранність понятійно-термінологічного апарату у сфері рекреації призводить до неоднозначного тлумачення та не сприяє визначенню правового режиму охорони і використання рекреаційних територій і рекреаційних ресурсів.

Загальним правилом, задекларованим у чинному законодавстві, є заборона здійснення на рекреаційних територіях діяльності та використання рекреаційних ресурсів, що перешкоджає або може перешкоджати використанню їх за призначенням (у рекреаційних цілях), негативно впливає або може вплинути на їхній природний стан.

Рекреаційне використання територій і ресурсів передбачає також встановлення стандартів рекреаційного природокористування та нормативів рекреаційного навантаження, які визначають стійкість рекреаційної території до впливу відпочивальників, адже надмірна кількість рекреантів на таких територіях призводить до їх перевантаження, що викликає незворотні зміни у природному середовищі.

Висновки. Таким чином, сьогодні спеціального нормативно-правового акта, який би визначав специфіку

використання рекреаційних територій чи рекреаційних ресурсів, немає.

До нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері рекреацій, належать:

– нормативно-правові акти, які регулюють використання природних об'єктів і ресурсів у рекреаційних цілях (наприклад, Водний кодекс України, Лісовий кодекс України, Правила використання корисних властивостей лісів);

– нормативно-правові акти, що регулюють використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду у рекреаційних цілях (наприклад, Закон України «Про природно-заповідний фонд України», Положення Про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України);

– нормативно-правові акти, котрі регулюють використання об'єктів благоустрою у рекреаційних цілях (наприклад, Закон України «Про благоустрій населених пунктів», Правила утримання зелених насаджень у населених пунктах України).

ЛІТЕРАТУРА

1. Водний кодекс України від 06 червня 1995 р. № 213/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 24. Ст. 189.
2. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 3–4. Ст. 27.
3. Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 р. № 3852-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 17. Ст. 443
4. Положення Про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України : наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 22 червня 2009 р. № 330. *Офіційний вісник України*. 2009. № 57. Ст. 107.
5. Правила використання корисних властивостей лісів : наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України 14 серпня 2012 р. № 502. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1536-12#Text>.
6. Правила утримання зелених насаджень у населених пунктах України : наказ Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України від 10 квітня 2006 р. № 105. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
7. Про благоустрій населених пунктів : Закон України від 6 вересня 2005 р. № 2807-IV. *Відомості Верховної Ради*. 2005. № 49. Ст. 517.
8. Про курорти : Закон України від 05 жовтня 2000 р. № 2026-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 50. Ст. 435.
9. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII. *Відомості Верховної Ради*. 1991. № 41. Ст. 546.
10. Про природно-заповідний фонд України : Закон України від 16 червня 1992 р. № 2456-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 34. Ст. 502.
11. Про рослинний світ : Закон України від 9 квітня 1999 р. № 591-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22–23. Ст. 198.